

KUR SAULĖ TEKA IR KUR LEIDŽIASI

Liaudė

[...]

Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut [Lenkų literatūros bibliografija. Naujasis Korbutas] aštuntajame tome pateikia tokią biogramą: „Jucewicz Ludwik Adam. Pseud. ir kript.: L. A. J., L. z Pok..., Ludwik z Pokiewia. Poetas, etnografas. Gimė 1810 metais Pakėvyje, Žemaitijoje. Vilniaus seminarijoje baigė teologijos studijas. 1837 metais priėmė kunigo šventimus ir tapo Svėdasų vikaru. Apie 1839 m. metė katalikybę, perėjo į stačiatikybę ir vedė. 1841 m. suredagavo ir išleido almanachą *Linksmynė* (t. y. *Vaivorykštė*). 1844 m. gavo darbą Lepelio pavieto mokykloje. Ten mirė 1846 metais.“

Kun. Jucevičius laikomas vienu pirmųjų lietuvių etnografų. Jis rinko liaudies dainas, patarles ir padavimus. Rašė lenkiškai, bet ir vertė į lietuvių kalbą Mickevičių bei kitus poetus. Pakėvio dvaras, kuriame jis gimė, priklausė Šiaulių pavietui. Ši biograma nenurodo nieko, kas leistų numanyti, dėl ko jis perėjo į stačiatikybę ir kokia šiuo atveju buvo muzikos kaltė. Atrodo, Svėdasų vikaras nežinojo, jog skirtingų lyčių atstovų drauge skaitoma poezija arba kartu prie spineto leidžiamos akimirkos visada turi pražūtingų padarinių, kaip liudija Paolo ir Frančeskos atvejis Dantės *Pragare* arba *Vėlinių* Gustavo pavyzdys. Todėl Jucevičius dažnai važinėdavo pas kaimynus dvarininkus Žurauskius ir mirtinai įsimylėjo jų muzikalią dukrą Malviną.

Su kai kuriais kun. Jucevičiaus raštais susipažinau dar vaikystėje. Savo knygos *Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów skreślona*, przez Ludwika z Pokiewia, Wilno, 1846 [*Lietuva, jos senovės paminklai, buitės ir papročiai*, parašė Liudvikas iš Pakėvio¹] įvade autorius taria pagiriamąjį žodį lietuvių kalbai, o toliau apgailestauja, jog lietuviai perėmę svetimųjų papročius ir kalbą, apleidę savuosius, ir trumpai išvardija „įžymiausių veikalus, išėjusių viešumon lietuvių kalba“, nuo protestantų vertimų ir kunigo Mikalojaus Daukšos verstos, Žemaičių vyskupui kunigaikščiui Merkeliui Giedraičiui dedikuotos, 1599 metais Vilniaus jėzuitų spaustuviėje išleistos Jakubo Wujeko *Postilės*. Jucevičius taip pat rašo: „Kitas rašytojas, lygiai didžiai nusipelnęs savo tautos literatūrai, yra *kunigas Konstantinas Širvydas*, jėzuitas, įžymus lietuvių filologas ir pamokslininkas. Jo pamokslų stilius yra taisyklingas, kalba visuomet gryna ir be jokių svetimybų priemaišų“. Juk „ne vien tik tarp protestantų buvo uolių Kristaus tikėjimo skleidėjų ir kaimo žmonių bičiulių. Neseniai dar ir pas mus, Romos Bažnyčioje, buvo didis vyras, iš kilmingos giminės, Lietuvos valdovų palikuonis, vyras, kuris altoriaus tarnyboje susilaukė pagarbios senatvės, iš pašaukimo, šventumo, iš paties gangreit žvilgsnio (tariant vieno didelio lenkų poeto žodžiais), iš tų sidabrinų plaukų, kurie vainikavo jo patriarchališką galvą ir krito ant pečių – didžiai pagarbos vertas kunigas. Tai žemaičių avidės ganytojas, *kunigaikštis Juozapas Arnulfas Giedraitis*! Jam turime būti dėkingi už Naujojo testamento knygų išvertimą į mūsų gimtąją kalbą.“

Autorius atiduoda pagarbą ir Donelaičio poemai „Metai“, giria to meto lietuviškai rašiusius poetus: Simoną Stanevičių, Dionizą Pošką ir kunigą Antaną Strazdą, ir pateikia šią žinią: „Istorijos veikalų lietuvių kalba iki šiol jokių neturime. Girdėjau tikrai, kad *gr. Jurgis Plioteris* esąs parašęs liaudies kalba Lietuvos istoriją, tačiau ji dėl ankstyvos šio jauno patrioto mirties dar neišėjusi iš spaudos. Turime viltį (galbūt, netuščią), kad garbioji velionio žmona napanorės laikyti paslaptį jo paliktųjų rankraščių ir

¹ Lietuviškas vertimas: Liudvikas Adomas Jucevičius, *Raštai*, vertė Dominykas Urbas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959. (Vert. past.)

kuo greičiausiai laiku paskelbs juos spaudoje. Tai bus vieni iš gražiausių mūsų literatūros žiedų, iš kurių supintas vainikas kabės atminties ir šlovės šventovėje!”

Tačiau velionio žmona nepakabino šio vainiko, nes, kaip galėtume spėti, buvo viena iš abejingųjų, kuriuos kun. Jucevičius veltui mėgino sujaudinti šiuo kvietimu:

„Tačiau mūsų nelaimė, kad mažai kas savo tėvų kalbą besupranta, o dar mažiau tėra tokių, kurie ją vartoja, ir vis dar neįstengiame nusikratyti tuo pragaištinguoju prietaru, kurio esame nusitvėrę tautinės kalbos atžvilgiu. Nūnai, deja, net lietuvių vaidilos nebe lietuviškai rašo! Betgi metas jau nusimesti tuos pasenusius nikius, metas atsikvošėti ir draug su svetimų kalbų mokėjimu jungti mokėjimą tos kalbos, kuria mūsų senelių seneliai kalbėjo, *nes kalba yra tautos turtas, ir niekas neprivalo užmiršti, kaip jo tėvai kalbėjo!*“

Atvykstu, kunige Liudvikai, genys jau kala eglyne.
Po dešimtmečių šurmulio, nirtulio kumeliukas sujudo arklidėj.
Šiek tiek atpratau, matai, nuo žvakidžių ir žvakių.
Graudu ir juokinga visa tai, kas mudviems nutiko.
Nė viens vaidila negrįžo prie kalbos tėvų savųjų.
Kas kartą garsus jos pamiršo, prarado ją visam laikui.
Vėliau jų nemaža buvo, nežinai tų vardų įvairiausių.
Ponas Narvidas, tarkim, Gombrys ponas, abudu iš žemės žemaičių.
Ne lietuvių esam poetai nei aš, nei Teodoras lietuvis.
Ir tik tolimuos miestuos prie graikų žodynų, sanskrito
Tryniau kaktą nustebeš, tikrai kadaise šitai girdėjęs
Prie upės per pjūtį, kapuose Vėlinių dieną.
Ilgą gyvenimą ten gyvenimą, šimtą metų po daugkart.
Mano sąžinei jų likimas, samdinių ir prievolininkų.
Kas be manęs susimąstė, jog buvo kartą Jasiulis
Su žmona, su sūnum Grigu, ir keturiom dukrom,
Matulis, Pranelis, Ambraziejus, jų sesės: Polonija,
Raina, Dosiuda ir Buikis, ir Mikas Žemaitavičius
Su žmona Kasiule, ir Laurynas, ir Milošaitis?
Kas jų dulkes ranka sijojo, virtusias raidėm?
Juk tai nebuvo, kunige Liudvikai, koks apsimestas nuolankumas
Tik, leisk palyginti, lyg debesis koks praplyštų.
Nes žmonių paprotys – šneka, čiauškesys, šilumėlė,
Ne tokia žemės tiesa, kūne ir kraujuj pažinta.
Prisiminęs daugybę gyvenimų, nebuvau kaip kiti beginklis.
Rinktis galėjau tai, kas menčiau, nes didybė lygiai praeina.
Dėkim mano knygas ten, kur ir priežodžiai tavo,
Į lentynas imbieru prakvėpusias, prie Lietuvos statutų.

Dionizą Paškevičių, savo eiles pasirašinęjusi kaip Dionizas Poška, Liudvikas Adomas Jucevičius vadina „uoliausiu tautos garbės kėlėju“. Šis žemaičių bajoras įkūrė tautinių senienų muziejų savo žemėse Bardžiuose augusio ažuolo Baublio viduje.

*Ar gyvas dar Baublys, kurio liemens drūtumas
Senatvėj taip išpurto, lyg erdviausias rūmas?
Ten dvylika žmonių prie stalo sėst galėjo.²*

---

² Vertė Vincas Mykolaitis-Putinas. (Red. past.)

Taip klausė vaidila Mickevičius, nors negalėjo nežinoti, jog Baublys nudžiūvo iš senatvės ir 1811 m. buvo nukirstas. Kunigas Liudvikas palankiai atsiliepė apie Poškos epigramas ir cituoja vieną jų, kurią girdėjęs „pats iš poeto lūpų“. „Jai davė progą šitokis atsitikimas: kartą per Užgavėnes važiavo pas Pošką pasivažinėdami kaimynai. Vežimas, kuris lėkė pirmasis, netyčia išvirto, ir viena dama, jame sėdėjusi, išmetė rankinuką, kuriame buvo gryno aukso tabokinė, jos ypatingai mėgstama. Karininkas Lindė, važiuodamas iš paskos, to nepastebėjo ir sudirbo ją į trupinėlius. Kai nuvažiavo pas lietuvių poetą, dama jam apsakė su didžiu gailėsčiu visą tragišką savo tabokinės istoriją. Poška kantriai išklausė viską iki galo ir tarė:

– Jeigu ponias taip gaili savo tabokinės, tai toje vietoje, kur ji užbaigė gyvenimą savo, pastatyki paminklą, o aš prisidėsiu taip pat, duosiu ankapiui įrašą:

*Cze buwa tabakiera,
O dabarczios niera.
Nes tas Linde pasiutis
Praważiawo nepajutis."*

Gimtosios kalbos rašyba čia ne per taisyklingiausia, o turinys taip pat ne itin subtilus. Tai reiškia maždaug tiek: čia buvo tabokinė, o dabar nebėra. Nes tas Lindė pakvaišęs pervažiavo nepastebėjęs.

Prie didžiojo Kauno vieškelio. Kur ruoniai už debesio loja,
Ir pro uolų nuožulnių vartus plaukia laivai iš vandenyno.
Tame laikiname gyvenime piligrimystės mūsų.
Ne žmonėms įkalbėjus, nei jiems verčiant ar siundant,
Žinodamas, kad nėra nieko tikresnio pasauly už mirtį,
Sergiu laikus ainių ir reikmėms žmonių atiduodu
Turtą savo, su visom šioms valdoms priklausančiom giriom,
Su miškais, šileliais, ežerais, su palaidotu kaspinu damų žavių, su tabokine gryno aukso,
Su savimi kadaise klajojusiu nuo miestelio iki miestelio,
Su visa kuo, ką savo ranka esmi pasirašęs.
Jei taip nutiktų, kad mes ar mūs palikuonys į svečias žemes išvažiuotumėm,
Tegu bent popieriuje menkame eilutės šios išlieka,
Teliudija, jog bergždžia pūsti prieš vėją,
Sau visko troškom ir visai ne sau išėjo.
Kas priimta skurde ir nuliūdus, šlove atsisuko,
Ir sunkiai pratartas skundas padėka virto,
Kad galėtume laisva valia apsisprendę būti dalyviai,
Pamėgę ir pamilę Viešpaties žodį,
Pavyzdžiu tų senųjų pamaldžių protėvių mūsų,
Ir Lietuvos, ir Rusios tautų
Nesunaikinamoj mūs tėvonijoje, saugioj nuo nuotykių žemės.

Pastaba. Šiame įrašė vartojami žodžiai ir formuluotės iš šešiolikto amžiaus testamentų ir dovanojimo protestantų paraprijoms aktų bei privilegijų, kuriomis karalius Žygimantas Augustas sulygino katalikų ir kitatikių Didžiosios Kunigaikštystės bajorų teises, pagal: *Monumenta Reformationis Polonicae et Lithuanicae*, išspausdinta Lietuvos evangelikų reformatų bendruomenės sinodo rūpesčiu, Vilnius, 1911.

Iš lenkų kalbos vertė Vytas Dekšnys